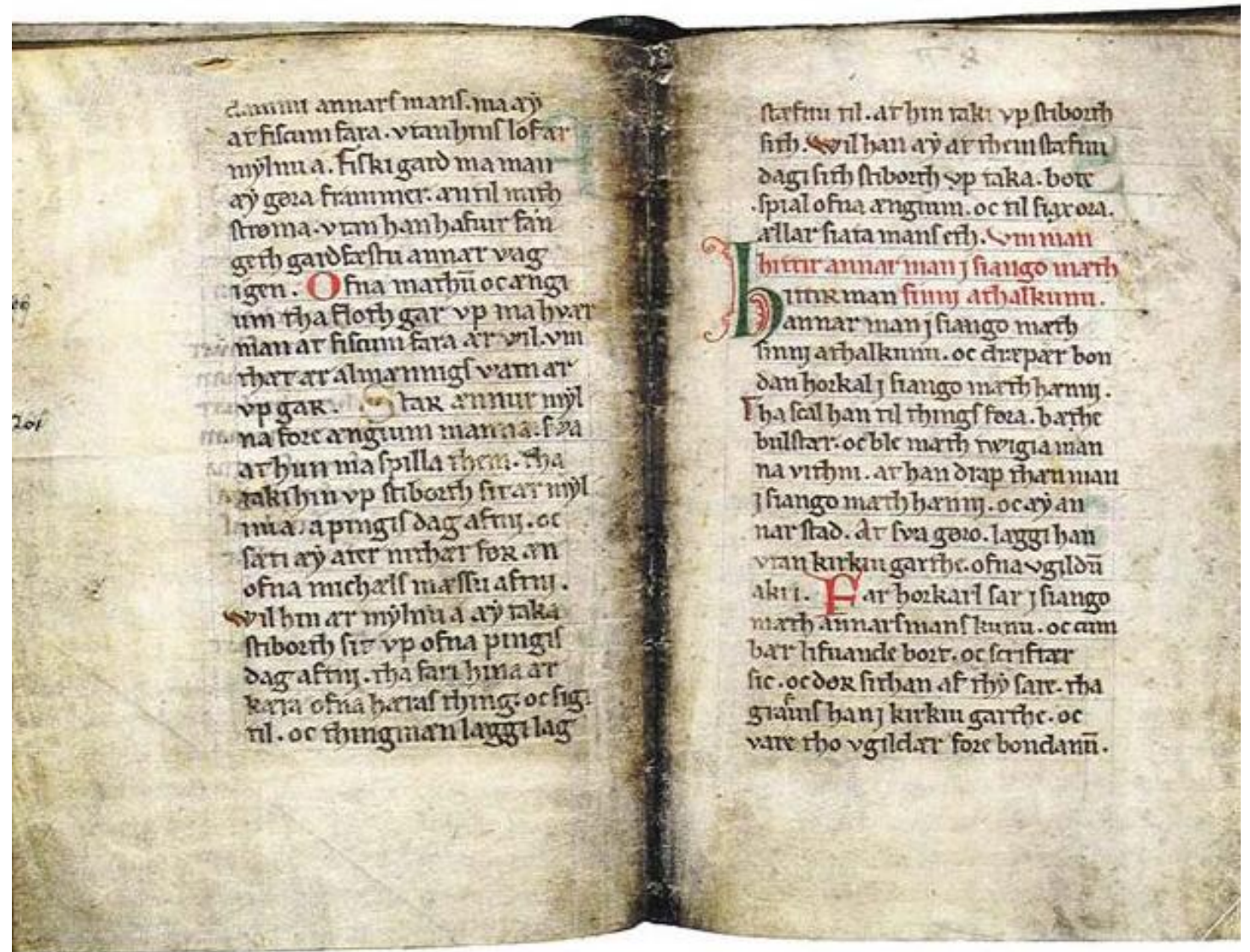

Skånelagen

- Skaanske lov är den äldsta av de nordiska landskapslagarna. Den första nedskriften från början av 1200-talet
- Lagen tillämpades i hela Östdanmark och även på Gotland från 1595.
- Lagen gällde till svenska lag infördes 1683. Samma år kom den Danske lov som i Danmark ersatte alla landskapslagar.
- Det fanns redan tidigare tillägg som Christian IV:s recess.

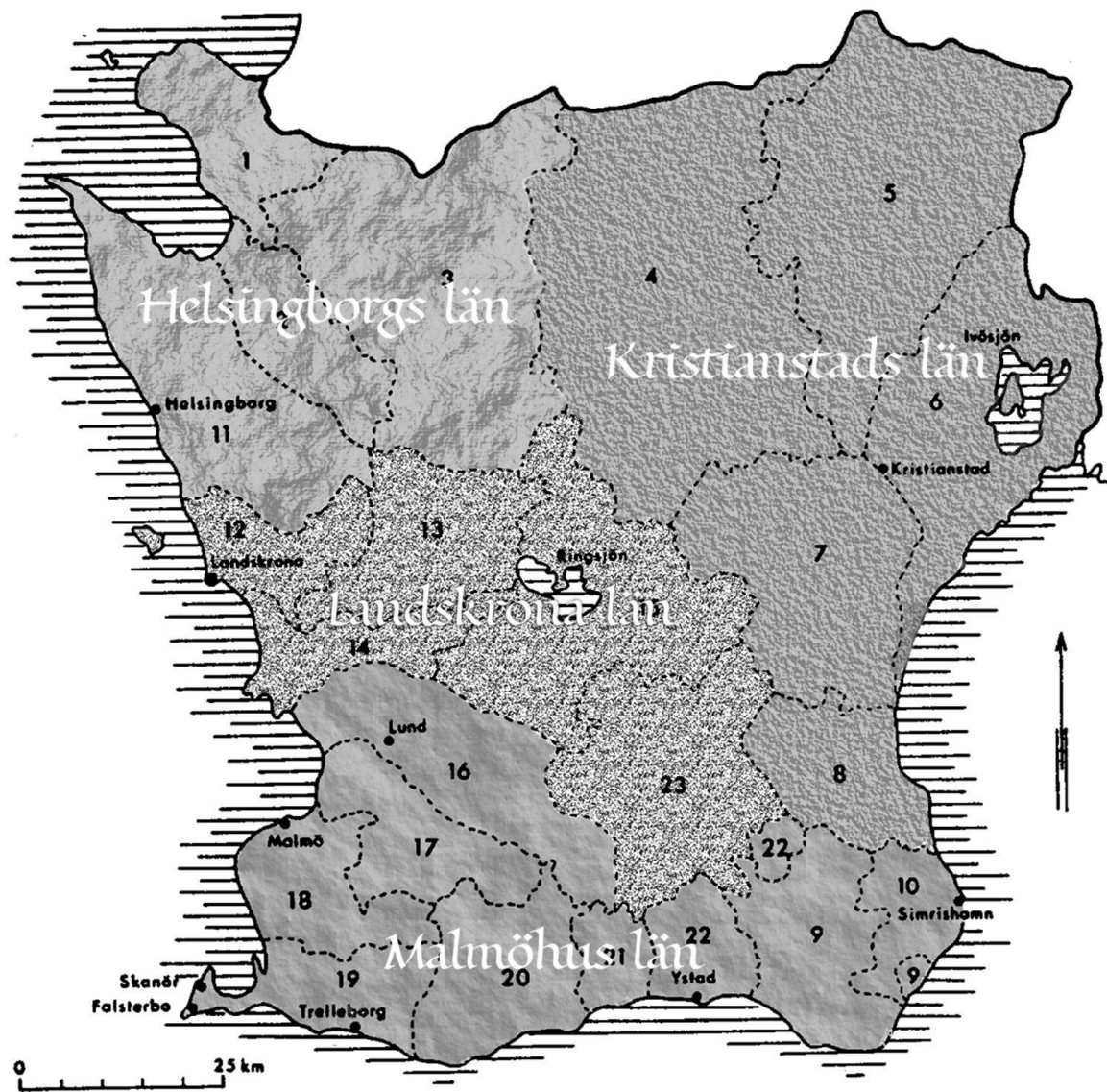
Skånska landstinget

- Landsting i Viborg för Jylland, Odense för Fyn, Ringsted för Själland och Lund för Skåne, Blekinge och Halland
- Appellationsdomstol för tviste- och brottmål från häradsrätterna. De större städerna kunde vända sig direct till kungens rättarting.
- Så länge Danmark var ett valrike (till 1660) skedde kungahyllningarna på landstingen.
- Det skånska landstinget upphörde med införandet av svensk lag 1683.
- Skånska landstinget arkiv förstördes till största delen under Skånska kriget. Domböcker för åren 1654-1683 finns i Landsarkivet.

Land och stad under dansk tid

- Leddes av en tingsfogde biträdd av stockemän
- Ur häradet kunde det finnas en Birk bestående av 2-3 socknar. Kungliga, adliga eller kyrkliga Birk. Dessa fanns kvar ett stycke in på den svenska tiden men slopades sedan. Ett fåtal handlingar finns bevarade. Utdömda böter tillföll innehavaren av birket.
- Häradindelningen var densamma som nu med undantag av Göinge härad som delades i Östra och Västra Göinge 1637.
- Rådstuvurätt i städerna, ledd av byfogden
- Byting, den lägre domstolen i städerna

Fredsdokumentet för freden i Roskilde den 26 februari 1658

- Landavträdelser
- Dansk lag och gamla rättigheter och privilegier skall gälla om det inte strider mot svenska fundamentallagar

Några viktiga reformer före tillkomsten av 1734 års lag

1680 förbjöds systemet med vikarier för häradsdomare och lagmän (t.ex. lagförare, lagläsare). Ordföranden skulle själv sitta rätten och vara bosatt inom lagsagan.

1694 bestämdes att rättegångsombuds kompetens (prokuratorer, advokater) skulle prövas av hovrätten.

1695 avskaffades den medeltida edgärdsmanprocessen.

1697 blev det officiellt tillåtet för kvinna att vittna inför rätta.

Änkor hade enligt gällande praxis länge haft denna rätt vid svenska domstolar.

Tillkomsten av 1734 års lag

Bakgrund:

Den skrivna lagen var mycket ålderdomlig och bestod främst av Magnus Erikssons landsslag och stadslag.

Den verkliga, tillämpade lagen, bestod av ett lapptäcke av författningar och praxis vid hovrätterna, som behövde sammanställas respektive kodifieras.

En lagkommission tillsattes 1686 och lagen trädde ikraft 1 september 1736.

Sverige fick för första gången en lag som gällde både i stad och på landsbygd.
(med vissa undantag rörande domstolar, arvs- och testamentsregler m.m.)

Lagens speglade i huvudsak rättsläget vid dess tillkomst, men blev främst på straffrättens område snabbt föråldrad.

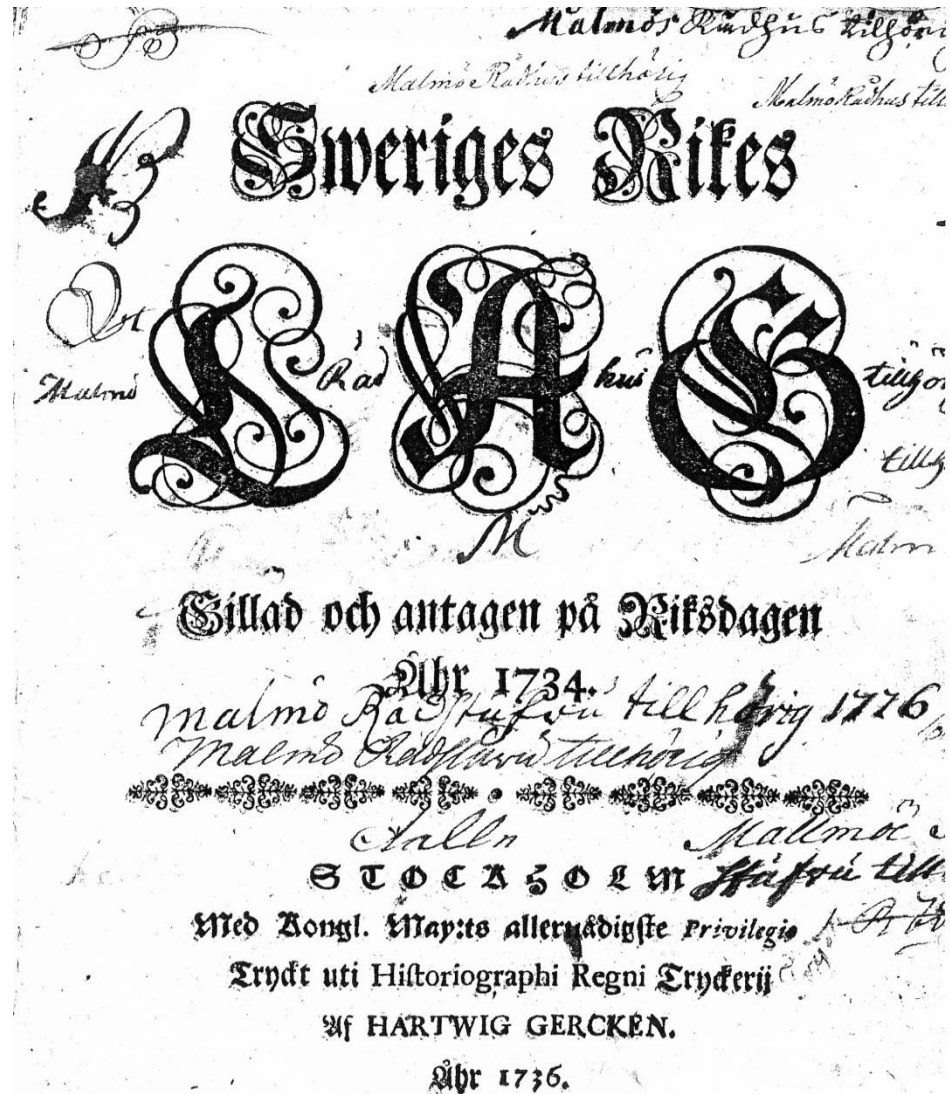
1734 års lag

Första lagen som gällde i hela landet

Fullt bevis var när någon tagits på bar gärning, erkänt eller det fanns två vittnen

Halvt bevis gällde om det bara fanns ett vittne. I sådant fall kunde den åtalade svära sig fri. Dock inte för brott som kunde leda till dödsstraff. Indicier som brottsredskap etc. räknades inte.

För fällande dom krävdes fullt bevis

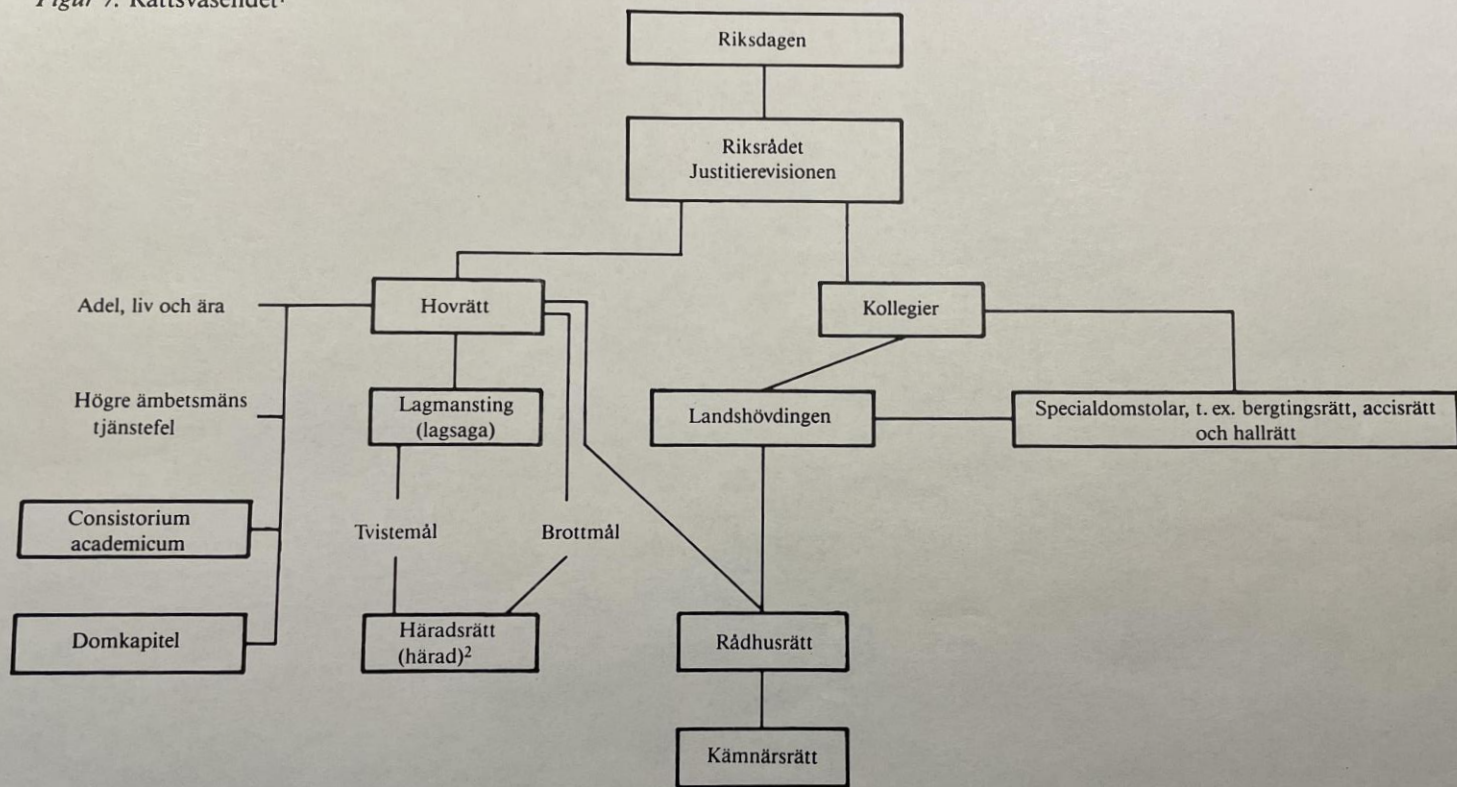

Rättsinstanser efter 1734

- Kungl. Majjt. / Högsta domstolen
- Hovrätt
- Lagmansrätt
- Häradsrätt (landsbygd)
- Rådhusrätt (stad)
- Kämnärsrätt (stad)
- Specialdomstolar som bergsrätt, manufakturrätt, akademisk jurisdiktion etc.

Figur 7. Rättsväsendet¹

Anmärkningar:

1. Efter Anne-Marie Fällström, "Lokal och central förvaltning i Sverige omkring 1750", i *Central- och lokalförvaltning eller regionalt självstyre under 1700-talet* (Från medeltid till välfärdssamhälle. Nordiska historikermötet i Uppsala, 1974), 234.
2. Häradshövdingen, som ledde häradstinget, hade dock domsagan som ämbetsområde.

Länsstyrelse

Landshövding

Landskansli

Landssekreterare

Landskanslist

Landskontor

Landskamrer

Landsbokhållare

Lokal organisation

Fögderi

Kronofogde
Häradsskrivare

Härad

Kronolänsman

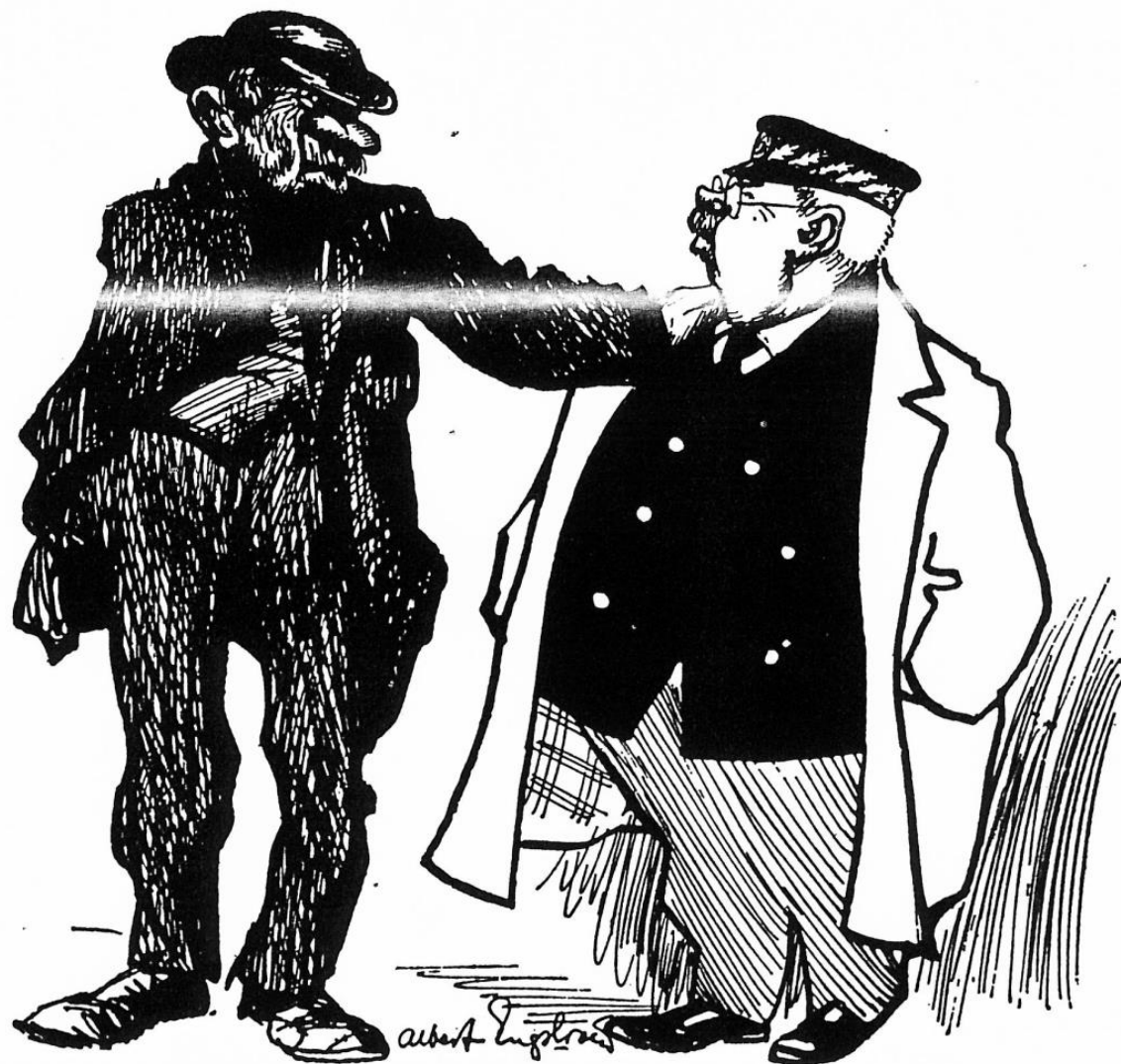
Socken

Fjärdingsman

Kronofogden till 1918

- Ämbetsområdet ett fögderi bestående av ett eller flera härad
- Arbetsuppgifter:
- Lag och ordning, fungera som polischef och åklagare
- Uppbörd av skatter och avgifter
- Exekutiva auktioner
- Tillsyn över vägar och broar
- Främja näringar
- Rapportera till länsstyrelsen

Kalle Klämfot: Komissarien ä en bra å rejäl kar, men fy faen, yrket!!!

(Återgiven med tillstånd av Albert Bonniers Förlags AB).

Städerna

Magistrat med borgmästare och rådmän

Allmän rådstuga

Borgerskapets äldste

1863 kommunallagarna som ger kommunalt självstyre genom stadsfullmäktige

Underrätters sammansättning

I stad:

Kämnärsrätt

Rådman + stadens kämnärer.

Rådhusrätt

Stadens borgmästare + rådmän.

Sammanträdesdagar: Måndagar, onsdagar och lördagar var ordinarie rättegångsdagar. Extra sammanträden kunde hållas vid grova brottmål.

Kämnärsrätten och rådhusrättens kompetensområden

Kämnärsrätten

Kämnärsrätten fungerade som en underinstans till Rådhusrätten.

- Mål:**
- **Tvistemål t.ex. Mildare brottmål, t.ex. snatteri, fylleri.**
  - **Ransakningsdomstol i grova brottmål som gällde "liv och ära" t.ex. dråp och mord.**

Rådhusrätten

Mål: Grova brottmål, boskillnad mellan makar, svek hos gäldenär, konkurser, inteckningar, lagfart, uppbud, arv, testamente, förmynderskap etc.

Underrätters sammansättning

På Landet:

Häradsrätt

**Häradshövding + 12 bönder
valda i häradet (häradsnämnd).**

Lagmansrätt

Lagman + 12 valda nämndemän i häradet.

Sammanträden:

Lagtima ting: vinterting, sommarting, höstting.

**Urtima ting: extra sammanträden för rannsaking av
t.ex. grova brottmål.**

Lagmansrätt / ting

- Andra instans i tvistemål som överklagades från häradsrätt.
- Domare var en lagman med 12 nämndemän.
- Lagsagan var Skåne och tingsplats var Lund till 1758 då Skåne fick två lagmansting, ett i Lund för Malmöhus län och ett i Kristianstad för Kristianstads län.
- Tinget skulle hållas årligen mellan den 24 augusti och 30 september.
- Lagmansrätten upphörde 1849
- Arkivet finns på Landsarkivet i Lund.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

- 1658-1821 lydde Skåne och Blekinge under Göta hovrätt i Jönköping.
- 1821 upprättades Hovrätten över Skåne och Blekinge med säte i Kristianstad. Hovrätten flyttade 1917 till Malmö.
- Göta hovrätts arkiv nu i Svensk Arkivinformation i Ramsele
- Hovrätten över Skåne och Blekinge arkiv i Landsarkivet i Lund.
- Renoverade domböcker

Hovrätterna

Huvudsakliga uppgifter:

1. Att fungera som överrätt.
  - A) För överklagade mål i härads- respektive rådhusrätt.
  - B) Svårare brottmål som gällde "liv och ära", "gäckeri med gudstjänsten", "vidskepelse med trolldom" skulle underställas hovrätten för prövning.
En avskrift av underrättens dom och rannsaking skulle insändas för granskande och domens fastställelse.
2. Hovrätt kunde även döma som första instans, t.ex. i mål rörande högförräderi, landsförräderi, majestätsförbrytelse och för brott begånget av adelsman.
3. Att utöva tillsyn över underrätternas rannsakande och dömande verksamhet. Varje år, i februari, skulle avskrifter av underrätternas domar skickas till hovrätten för kontroll, s.k. renovationer. Denna kontrollfunktion utövades av advokatfiskalen.

Hovrätternas betydelse för rättsutvecklingen

Till skillnad från underrätterna, som var skyldiga att hålla sig till lagens bokstav, hade hovrätterna möjlighet att påverka rättsutvecklingen genom att

- 1) Tillämpa utländsk rätt där inhemsk rätt saknades eller var föråldrad.**
- 2) Det var endast hovrätten som kunde meddela verkställbara utslag i grova brottmål genom överprövning.**
- 3) Hovrätten hade möjlighet att frångå det lagstiftade straffet och i sin prövning ta hänsyn till alla försvarande och förmildrande omständigheter. Denna prövning skedde med utgångspunkt från frågeställningar som: ”vem, vad , var, med vilka medel, varför på vilket sätt och när”.**

Laga domstol i brottmål (RB kap. 10)

Brottslingar skulle enligt huvudregeln rannsakas och dömas där gärning var gjord oavsett hemvist (RB 10:21).

Hade han begått flera likvärdiga brott på olika orter, skulle han rannsakas på samtliga platser, men dömas för samtliga brott på den ort där han blev ertappad och häktad.

Hade han begått olika slags brott på flera ställen skulle han rannsakas på samtliga dessa ställen men dömas på den ort där det grävsta brottet begicks.

Om en svensk man begick brott mot en annan svensk man utomlands och lyckades fly till Sverige, skulle han rannsakas och dömas på den ort han blev gripen efter svensk rätt (RB 10:22).

Brottmålsprocessen I

Brottmålsprocessen var utpräglat inkvisitorisk.

Rannsakingen skulle i första hand överlämnas till rätten.

Domaren skulle inte i första hand döma efter sin övertygelse utan enligt framlagda bevis.

Rättens ordförande skulle avgöra rättsfrågan och leda förhandlingarna medan nämnden skulle fria eller fälla.

Länsmannen (befallningsmannen) ansvarade för häktning, delgivning och att ådömda straff gick i verkställighet. Han skulle bevaka att kronans intressen i form av böter m.m. togs tillvara.

Brottmålsprocessen II

Vid grova brott skulle häradsrätt utlysa urtima ting, vilket skulle kungöras för Kunglig. Befallningshavande, som hade till uppgift att kalla nämnden. Vid rådhusrätt tillämpades motsvarande regler.

Kronofogde eller stadsfiskal ansvarade för kallelse av personer med vetskap om brottet, vittnen, grannar, kronobetjänter m.fl.

Föreligger synliga bevis (corpus delicti) ska dessa undersökas av särskilt utsedda besiktningsmän, som därefter uttalar sig under ed.

Kungl. Befallningshavande (på landet) eller Magistraten kallar provinsialläkare och fältskär för besiktning av döda kroppar eller svårt sårade personer.

Åtal

Målsäganden var skyldig att snarast möjligt anmäla ett brott. Gjorde han inte det kunde han bötfällas och förlora sin lagstadgade andel i den senare dömdes förverkade egendom och i utdömda böter.

Agerade inte målsäganden fick samhället ingripa genom allmänt åtal.

På landet: Länsmannen.

I stad: Stadsfiskal eller länsman (i mindre stad).

Vid "allmänt rykte om grovt brott" skulle, trots att inte åtal väcktes, domaren utlysa urtima ting och genomföra en förundersökning (generalinkvitation).

Bevisföringen

Vid brottmål tillämpades den s.k. legala bevisföringen (RB 17:29, 32.)

Som fullt bevis räknades:

- 1. Notoriska brott, dvs. när gärningsmannen tagits på bar gärning med fullgoda vittnen, på tinget, begått brott inför en folkhop etc.**
- 2. Eget erkännande.**
- 3. Vittnesmål från två samstämmiga vittnen. Båda sidor hade rätt att kalla vittnen.**

Fullt bevis krävdes för fällande dom!

Som halvt bevis räknades:

- 1. Ett vittne. Om inte risken för mened var för stor tilläts den anklagade att svära sig fri genom värjemålsed. Dock inte för brott för vilka dödsstraff kunde utmätas. Fyllnadsed tilläts inte vid brottmål. (RB 17:30).**
- 2. Skrifter, brev, brottsredskap m.m (synliga bevis; corpus delicti). Indicier saknade i princip bevisvärde.**

Utslag och dom

- Rätten skulle vara domför.
- Hellre fria än fälla. Ex: presterades lika goda bevis på båda sidor skulle den tilltalade frias.
- Fullt bevis krävdes för fällande dom
- Förrymda häktade kunde dömas i sin frånvaro. De dömdes till fredlöshet och till full mansbot av sin egendom.
- Kunde inte fullt bevis presteras dömdes till Uppskovsdom.
- Endast hovrätterna kunde ta upp ett mål igen om nya bevis eller omständigheter framkom i ett i underrätt avdömt mål.
- I svåra brottmål med bristfällig bevisning och fara för mened skulle målet lämnas till framtida avgörande.
- Alla domar skulle vara grundade på skäl och bevis och framgå av rättegångsprotokollet.
- Dom och utslag avkunnades inför öppna dörrar utom i mål rörande tidelag.

Straff för Dråp enligt Missgärningsbalken

Uppsåttligt Dråp MB kap. 24.

24:1: ”Dräper man, eller kvinna, någon med vilja, och utan rätta livsnöd, give liv för liv”. Detta gällde även vid medhjälp till dråp eller för den som utför ett dråp på annans uppdrag.

Straff: Halshuggning och stegling, bål.

Dråp som sker av vållande (och vårdslöshet) men utan uppsåt; MB:28:

Exempel: vådaskjutning, slagsmål med dödlig utgång, farliga lekar.

Straff: Hel eller halv mansbot.

Dråp som sker av olyckshändelse; MB 29:

Straff: böter.

Verkställighet av dödsstraff, SB kap. 3.

När en dödsdom avkunnats skulle Kunglig Befallningshavande se till att domen lästes upp för den dödsdömde i fängelset.

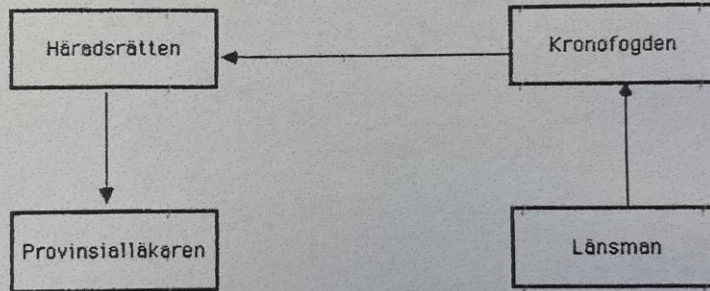
Den dödsdömde hade rätt till en "styrkande dryck" innan han fördes ut ur fängelset, men fick inte bli full.

Dödsdomen skulle även läsas upp för den på avrättningsplatsen samlade allmänheten.

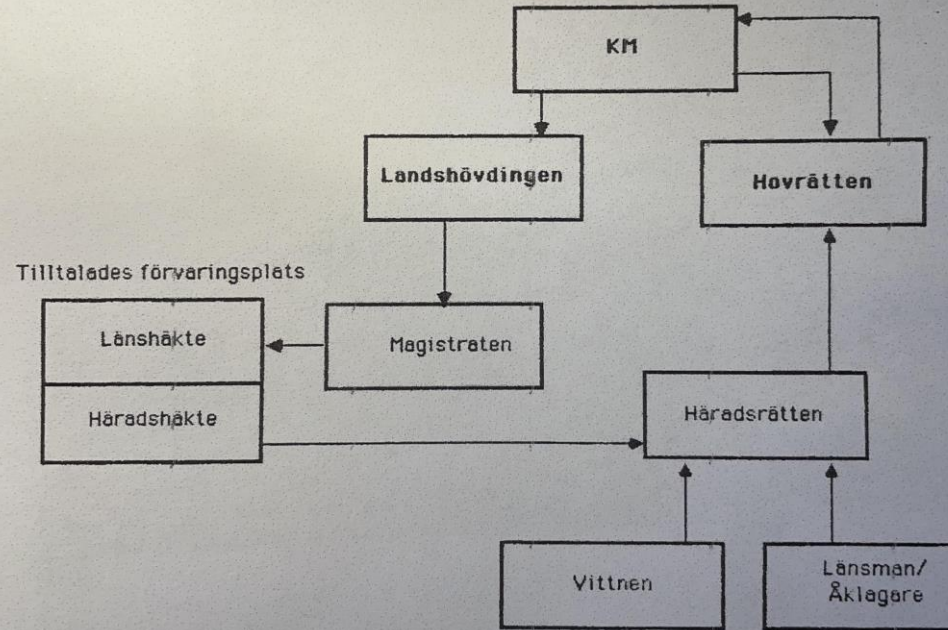
Uppskov med straffets verkställande skulle ske:

- 1. Om den dödsdömde erkände nya brott.**
- 2. Om den straffade var kvinna och havande, dock högst under sex veckor efter barnets födelse.**
- 3. Om den dödsdömde var svårt sjuk.**

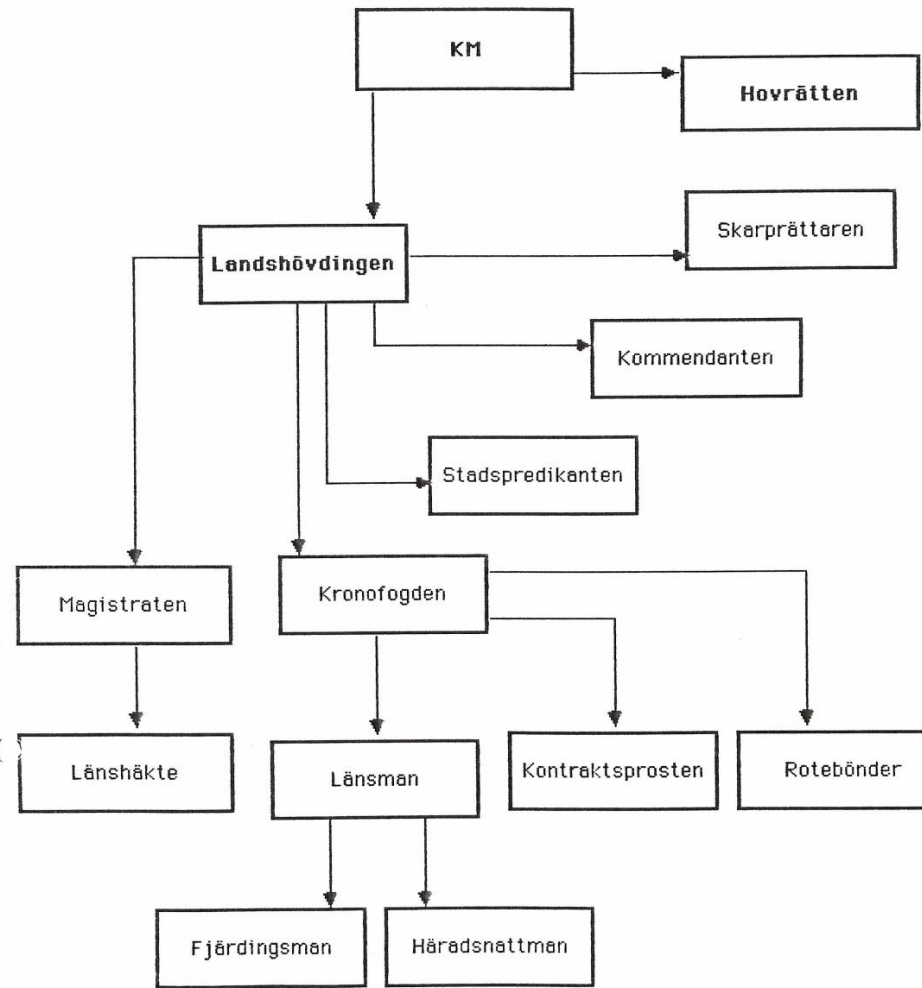
Utredningsfas

Rättegångsfas

Verkställighetsfas

Arkiv

- Norra och Södra Åsbo häraders häkte
- Norra Åsbo häradsrätt
- Ängelholms kronohäkte
- Hovrätten över Skåne och Blekinge
- Kristianstads läns landskansli
- Fångvårdsanstalten i Kristianstad
- Kronofogden i Norra och Södra Åsbo fögderi
- Malmö centralfängelses arkiv

Fängelser och dess arkiv

- Centralfängelser, Karlskrona
- Regionala fängelser, Malmö, Landskrona, Kristianstad
- Stads- och häradshäkten
-
- Stamrullor (från ca 1870 med foton)
- Kyrkoböcker
- I häktena främst förteckningar över fångar

Jordeböcker

- Under dansk tid förde kronan, kyrkan och adeln egna jordeböcker
- I Sverige en jordebok för alla jordnaturer
- Krono, skatte och frälse
- Från 1630-talet en jordebok för hela länet, i två exemplar varav det ena sändes till kammarkollegiet för revision
- Jordeböcker upprättades årligen till 1700-talets slut, vissa år specialjordeböcker med en noggrannare redovisning av räntepersedlarna
- Jordeböckerna för 1777, 1805 och 1825 är tillbakablickande och därmed ett slags arkivliggare. Mellan 1825 och 1870 inga jordeböcker. Avskaffades helt 1936

Fastigheter

- Utgångspunkten är den nuvarande fastighetsbeteckningen
- Lagfarts eller fastighetsböcker började föras 1875
- Före 1875 reglerna om tre uppbud. Gällde på landet, i staden snabbare process.
- 1908 avskaffades mantalsbeteckningen. V.Skrävlinge 1:2, 1:3 visade antalet klyvningar och inte antalet existerande fastigheter.
- Under dansk tid togs uppgifterna om lagfart in i domböckerna. Finns bevarade i ett fåtal fall. Se Generalguvernementsarkivet.

Delning av fastigheter

- Hemmansklyving $\frac{1}{2}$ mantal till 2 x $\frac{1}{4}$ mantal
- Ägostyckning   Enbart skog eller äng kunde avstyckas.
- Sämjedelning
myndighets
medverkan   Privat delning av fastighet utan
- Avsöndring   Privat avskiljning av del av
fastighet utan att
de avskilda delen mantalssattes. Godkändes
av KB

Skiften

- Storskifte 1749 fastställdes i häradsrätten
- Enskifte 1803 fastställdes av länsstyrelsen
- Laga skifte 1827 fastställdes i ägodelningsrätten
- Skatteköp köp där enskild person köpte kronojord.
från 1723. Handlingarna i Gällde
länsstyrelsens arkiv

Lantmäteriet

- Skifteskartor
- Allmänningsskartor
- Säterikartor
- Gräns- och rågångsskartor
- Kartor över ägostyckningar, jorddelningar, jordavsöndringar, vägdragningar och ägobyten.

I vilka arkiv?

- Skånska generalguvernementets arkiv, Skånska guvernementets arkiv, Malmöhus läns landskontors arkiv:
  - Jordeböcker
  - Jordrannsaktionshandlingar, skattläggning
  - Handlingar om skatteköp
  - Enskifteshandlingar
  - Handlingar om boställen
  - Handlingar om rotering och rusttjänst

I vilka arkiv?

- Häradsrättens arkiv:
- Uppbuds- och lagfartsprotokoll
- Syneprotokoll
- Inteckningsprotokoll

I vilka arkiv?

- Kronofogdearkiven:
- Handlingar rörande fastighetsauktioner
- Handlingar rörande taxering
- Handlingar till jordeboken
- Handlingar rörande kronohemman
- Handlingar rörande boställen
- Häradsskrivararkiv:
- Jordeböcker
- Taxeringslängder för fast egendom (ordnade sockenvis)
- Prövningskommittén för taxering